

KOMPYUTER LEKSIKOGRAFIYASINING KOMPYUTER LINGVISTIKASI FANIDAGI AHAMIYATI (LUG'ATLAR TIPOLOGIYASI MISOLIDA)

Maxmudova Erkinoy

Termiz davlat universiteti Filologiya fakulteti

3-bosqich 420-guruh talabasi

Ilmiy rahbar: Abdualimova Gulhaya Hasanovna

Annotatsiya: Maqolada kompyuter leksikografiyasi sohasining lug'atlar tipologiyasiga yo'nalishi boyicha fikr yuritiladi.. Bundan tashqari maqolada xorijda va O'zbekistonda kompyuter leksikografiyasi b'oyicha olib borilgan tadqiqotlarni, o'zbek olimlarining kompyuter leksikografiyasi va lug'atlar tipologiyasiga b'oyicha olib borilgan izlanishlarinni ko'rishimiz mumkin. Lugatlar tipologiyasi bugungi kundagi yutuqlari b'oyicha qisqacha va mulohazalar, bahslar keltirilgan.

Абстрактный: В статье рассматривается направление области компьютерной лексикографии на типологию словарей. Кроме того, в статье можно увидеть исследования, проведенные по компьютерной лексикографии за рубежом и в Узбекистане, исследования, проведенные узбекскими учеными по компьютерной лексикографии и типологии словарей. . Представлены краткие комментарии и дискуссии о сегодняшних достижениях словарной типологии.

Abstract: The article discusses the direction of the field of computer lexicography to the typology of dictionaries. In addition, in the article we can see the researches conducted on computer lexicography abroad and in Uzbekistan, the researches conducted by Uzbek scientists on computer lexicography and typology of dictionaries. Brief comments and debates on today's achievements of dictionary typology are presented.

Kaliti so'zlar: lug'atlar tipologiyasi, tezaurs, lingvo lug'atlar, chastatali lug'atlar, konkordans lug'atlar, ontologik modellar, terminalogiya va terminografiya, lingvistika, tilshunoslik

Ключевые слова: типология словарей, тезаурус, лингвословари, частотные словари, конкордансные словари, онтологические модели, терминология и терминография, языкознание, лингвистика.

Key words: typology of dictionaries, thesaurus, linguo dictionaries, frequency dictionaries, concordance dictionaries, ontological models, terminalology and terminography, linguistics, linguistics

Bugungi kundalik turmushimizning har bir sohasiga kompyuter mexanizmlari jadallik bilan kirib kelmoqda. XXI asr kompyuter asriga aylanib ulgurdi. Bizning

ehtiyojlarimiz zamonaviy usulda yangi dasturlar ommaviy internet vositalari orqali to'laqonli qondirilyapti. Burning bir misolida kompyuter leksikografiyasi sohasining o'zidagi juda keng imkoniyatlarini aytishimiz mumkin. Bu yo'nalish o'z ichiga lig'atlar tipologiyasi, tezaurs, lingvo lug'atlar, chastatali lug'atlar, konkordans lug'atlar, ontologik modellar, terminalogiya va terminografiya kabi turli atamalar, sohaviy birliklarni qamrab oladi. Men Mana shular ichidan lug'atlar tipalogiyasiga to'xtalib o'tmoqchiman. Chunki, kompyuter leksikografiyasi juda keng va ko'p qamrovli soha. Uning har bir qirralari o'zida ulkan ilmiy dalillarga asoslangan ma'lumotlarni mujassamlashtiradi.

O'zbek lug'atchilik juda uzoq tarixga ega bo'lib, uning ilk na'munalari Maxmud Qoshg'ariyning "Devonu lug'atit turk" asaridir. Biz Bilamizki, davrlar almashishi bilan qomusiy va leksik lug'atlar shakllanib, takomillashib bordir va bormoqda. Hozirgi globallashuv jararayonida nafaqat kishilarning tirmish tarzi va madaniyati, balki ularning muloqot almashuvining asosiy vositasi bolgan tilga ham o'z tasirini o'tkazdi.

Leksikografik tadqiqotlar rivojlangan sari kommunikatsiya tilni yaratish prinsiplarini o'rgatuvchi interlingvistika fani yuzaga keldi. Bu esa kompyuter lingvistikasidan yangi yo'nalishlar paydo b'olishiga sabab boldi. Leksikografiya tilshunoslik fanining amaliy sohalaridan biri hisoblanadi. U yunoncha «lexikos» - «so'z», «lug'at», «grapho» - "yozaman" degan ma'nolami anglatadi. Leksikografiya bo'limida lug'atlar, ulami tuzish yo'llari va tamoyillari

O'rganiladi. Avtomatizatsiya ijtimoiy hayotning barcha jabhalariga kirib kelishi natijasida lug'atlami elektron holatda yaratish imkoniyati yuzaga keldi. Kompyuter yordamida lug'atlar bilan ishlashning optimal lashuvi natijasida kompyuter leksikografiyasi yo'nalishi shakllandi. Kompyuter leksikografiyasi amaliy tilshunoslikning muhim tarkibiy qismi bo'lib, unda lingvistik va dasturiy ta'minot asosida ishlaydigan, kodlash va dekodlash prinsipi asosida yaratilgan kompyuter lug'atlari, ulami tuzish dasturlari, algoritmlari o'rganiladi. Mazkur sohaning rivojlanishi natijasida turli nomlarda elektron lug'atlar yaratilmoqda. Eng mashhur elektron lug'atlar sirasiga **CONTEXT, ABBY LINGVO, MULTI-TRAN, POLYGLOSSUM, MULTILEKS** kabilar kiradi.

L.I.Kolodnyajnyaya lug'atshunoslik va tarjima borasida 2 xil yondashuv borligini takidlaydi. Lug'atshunoslikni an'anaviy hamda raqamli kabi turlarga ajratsa, tarjima bodqichlarini leksikosentrik va slovorsentrik tasniflaydi.

Ingliz va rus tiishunosligida kompyuter lug'atlari borasida izlanishlar amalga oshirilgan. Kitobiy lug'atlar va elektron lug'atlarning farqi quyidagilarda ko'rinadi:

1. Kitobiy lug'atlar kartotekalar asosida tuziladi. Elektron lug'atlar (elektron kartotekalar) asosida yaratiladi.

2. Kitobiy lugʻatlar qoʻlyozma holatda, kompyuter lugʻatlari elektron variantda tuziladi.

3. Kitobiy lugʻatlar qoʻlyozma holida tahrir qilinadi; elektron lugʻatlar nisbatan tayyor lingvistik baza asosida yaratiladi.

4. Kitobiy lugʻatlar bosma holida nashr etiladi; elektron lugʻatlarda lingvistik taʼminot dasturiy taʼminot bilan uygʻunlashtiriladi. 5. Kitobiy lugʻatlar tuzilishi sahifalar ketma-ketligiga tayanadigan chiziqchilik tamoyiliga boʻysunadi. Elektron lugʻatlar strukturasi gipertekst texnologiyasiga asoslangan boʻladi, bu esa foydalanuvchiga lugʻat maqolalarining ixtiyoriy qismiga tezkor murojaat qilish imkonini beradi.

Foydalangan adabiyotlar roʻyxati:

1. Zulxumor Xolmonova “Kompyuter lingvistikasi” Toshkent -2019.

2. Nilufar Abdurahmonova “Kompyuter lingvistikasi” Nodirabegim nashriyoti.

3. Manzura Abjalova “Tahrir va tahlil dasturlarining lingvistik moduli” Nodirabegim nashriyoti .Toshkent - 2020

4. Nilufar Abdurahmonova “Mashina tarjimasining lingvistik taʼminoti” “monografiya .Toshkent nashriyoti- 2018